

"אל תגיד לי מה לעשות..."

איך לחוות דעה

כך שהזולת ירצה להקשיב?

חוברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

שבת מברכים שבט

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לזכות הרב יוסף וזוגתו מרת יעל ומשפחתם שיחיו מיכאל שוילי

לתרומה ולהקדשת שיעור לחץ כאן

או סרוק את הברקוד

לפרטים נוספים צור קשר באימייל INFO@JEWISHINSIGHTS.ORG
להורדת מערכי שיעור נוספים בקרו באתר WWW.JEWISHINSIGHTS.ORG

עימוד | מוסי וולוסוב
אתר אינטרנט | יובל כץ וישראל ויסוצקי
אדמיניסטרציה | לוי שמטוב

ועדה מייעצת
הרב אשר דערן - קייפ-טאון, דרום אפריקה
הרב מנדי גרליצקי - תל אביב, ישראל
הרב לוי גרינברג - אלפטו, טקסס
הרב דוד גולדברג - סאו פאולו, ברזיל
הרב לוי שייקביץ - כפר חב"ד, ישראל
הרב מנדי גרינברג - טווינסבורג, אוהיו
הרב שמואל פרידמן - ב. בלנקה, ארגנטינה
הרב יוסף יצחק בלוי - כינרת, ישראל
הרב חיים דרוקמן - לוצרן, שווייץ

ספרדית
תרגום ועריכה | הרב רפי טוויל

צרפתית
תרגום ועריכה | הרב יאיר אלבז
הגהה | ש. אלבז
עימוד | לוי אלבז

פורטוגזית
תרגום | מר יצחק דיין
עריכה | הרב ישעי' דיין
עימוד | מייק קטן
רוסית
תרגום ועריכה | הרב אלכסנדר גרישין
עימוד | ת. וולף

משרד השלוחים
י"ר | הרב גדליה שמטוב
כיתוח | הרב מנדי שמטוב

עורכים
הרב אברהם גרינברג
הרב זושא גרינברג
משתתף בעריכה | הרב שלום בער חזן

עברית
עריכה לשונית | הרב לוי שייקביץ
הגהה | הרב מנחם וילהלם

אנגלית
תרגום ועריכה | הרב מענדל סופער
הגהה | הרב מענדל לברטוב

נסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

© Published and Copyright 2024 by
Shluchim Office International

תוכן השיעור

א. מהי ברכת החודש?.....5

מאז יציאת מצרים, קביעת מועד ראש חודש התבססה על פי עדות ראייה. הסנהדרין בודקים את אמינות העדים ומקדשים את החודש בהכרזה: מקודש! וכל העם עונה: "מקודש מקודש". (מקור 1).

באם לא הופיעו עדים שראו את הירח ביום ה-30, נקבע אוטומטית היום ה-31 כראש החודש החדש, ללא טקס מיוחד. (מקור 2).

במאה ה-4 הלל נשיאה חזה את ביטול הסנהדרין וקבע לוח שנה קבוע שלאורו צועדים עד היום. (מקור 3)

בימינו ישנו מנהג להכריז ב'שבת מברכים' באיזה יום בשבוע יחול ראש חודש, בתפילת "מי שעשה ניסים". הסיבה לכך היא, בשביל להודיע לציבור מתי ראש חודש, ובנוסף לזה, זהו זכר לקביעת החודש על ידי הסנהדרין (מקור 4).

ב. ששה ברכות או שתיים עשרה?.....8

שואל הרוג'וז'ובר: בנוסח ברכת החודש אנו מאחלים ואומרים שישה לשונות של ברכה (מקור 5), ואילו בתפילת מוסף ראש חודש אנו מאחלים ואומרים שנים עשר לשונות של ברכה (מקור 6). מהי הסיבה להבדל?

מסביר הרוג'וז'ובר: בתפילת מוסף אנו מתפללים ומבקשים להצלחת החודש. כיוון שכל החודשים זקוקים לברכה – אומרים בה שתיים עשרה ברכות כנגד י"ב חודשי השנה.

ברכת החודש נקבעה כזכר לקידוש החודש. כאשר השנה כסדרה, סדר החודשים הוא: חודש מלא ולאחריו חסר. נמצא שישנם רק שישה חודשים שנקבעים ומתקדשים על ידי בית דין. ולזכר ששת קידושי החודש, אנו אומרים שישה לשונות של ברכה.

ג. מתי אפשר לתת מוסר?.....11

לפני פטירתו, בראש חודש שבט, משה מעביר מוסר לבני ישראל על חטאם בעגל הזהב (מקור 7). לפני שאמר להם מוסר, משה העניק להם ברכות לרוב. כבש עבורם את ארץ סיחון ועוג (תוך סיכון עצמי (מקור 8)), וחילק להם את ארץ ישראל, ורק אז אמר להם מוסר.

הנהגה זו, שבתחילה מברכים ומשפיעים טובה, ורק לאחר מכן נותנים מוסר, מקורה בתורה:

מסופר שהאות ב' נבחרה מכל האותיות שבה ייברא העולם ("בראשית ברא אלוקים") כי היא מרמזת לעניין הברכה, ואילו האות א' מרמזת לקללה – ארור. שואל הרבי: מדוע אם כן עשרת הדברות נפתחות באות א' ("אנכי ה' אלוקיך") המרמזת לקללה?

מסביר הרבי: סדר הדברים הרצוי הוא להתחיל בברכה, ולכן התורה פותחת באות ב'. אחר כך ניתן לשלול עניין מסוים ("אנוכי ה' אלוקיך – לא יהיה לך אלוקים אחרים") ולפתוח באות א. כך משה נהג ופתח בטוב, בטרם אמר לבני ישראל מוסר.

הנהגת משה, והסדר בתורה עצמה, מלמד אותנו איך לנהוג. ראשית עלינו לברך את מי שסביבנו, ואז נזכה שכשנאמר דברי מוסר, הדברים יתקבלו.

פתיחה

ציר החיים היהודי נסוב סביב לוח השנה: הלוח קובע מתי יחול יום כיפור, מתי יתחיל חג הסוכות, ובאיזה יום נשב יחד סביב הסדר ונחגוג את חג הפסח. בשיעור שלפנינו נכיר כיצד קבעו חכמי ישראל את לוח השנה היהודי, באמצעות ראיית הלבנה וקביעת יום ראש חודש, ואיך אנו זוכרים את מצוות קידוש החודש – שהתקיימה בזמן הסנהדרין – גם בימינו אנו.

•

בימינו, כשכל אחד מרגיש שיש לו מה לומר, חשוב לדעת איך להעביר ביקורת בצורה שתתקבל על ידי הזולת. במאמר זה נבחן את הדרך הנכונה, כך שהאדם שמולנו יהיה פתוח להקשיב ולהבין.

השיעור לשבת מברכים שבט

משיחת שבת פרשת שמות,
כ"ה טבת, מברכים החודש שבט, ה'תשל"ז
הנחה בלתי מוגה

[לחץ כאן להורדת הקונטרס](#)

השיחה באדיבות 'ועד הנחות בלה"ק' ותודתנו נתונה להם

א. מהי "ברכת החודש"?

<< הרבי

שבת מברכים החודש קשורה עם ענינו של ראש חודש, שהרי בשבת מברכים מכריזים ומודיעים באיזה יום יחול ראש חודש¹, דוגמת ענין קידוש החודש על פי הראיה².

לתלמיד
עמ' 3

אלא שבזמן שהיו מקדשין על פי הראיה היה בזה סדר שלם - הן קבלת עדות והן קביעה על פי חשבון (כפי שיטת הרס"ג הידועה בזה³, וכן דעת כמה גאונים, ראשונים ואחרונים⁴), ולאחרי זה היתה ההכרזה "מקודש"⁵ וכיוצא בזה.

מתי ראש חודש?

לוח השנה היהודי מבוסס על מחזור הירח. לקראת תחילת מחזור הירח – מופיע הירח כחרמש דקיק. זהו הסימן לתחילת החודש העברי. הירח גדל עד שהוא מתמלא – בערך באמצע החודש, ואז הוא מתחיל להתקטן, עד שלא ניתן לראותו. הוא נשאר בלתי נראה במשך כיומיים – ואז החרמש הדקיק מופיע שוב, והמחזור מתחיל מחדש.

כאשר רואים את תחילת מחזור הירח – את החרמש הדקיק, זהו סימן להתחלתו של חודש חדש.

המחזור כולו אורך כעשרים ותשעה ימים וחצי. מאחר שחודש צריך להיות מורכב מימים שלמים, יוצא שלפעמים החודש העברי נמשך עשרים ותשעה ימים ('חודש חסר') ולפעמים שלושים יום ('חודש מלא').

במילים אחרות: אם רואים את הירח החדש ביום השלושים לתחילת החודש שלפניו, יוצא שהחודש הקודם היה בן עשרים ותשעה ימים, ויום ראיית הירח הוא תחילת החודש הבא. אם הירח לא נראה, אותו יום הופך ליום השלושים של החודש הקודם, והיום הבא – היום השלושים ואחד – הוא ראש החודש של החודש הבא.

[מבחינת ההלכה היהודית יש חשיבות רבה לידיעת היום בו מתחיל החודש, במיוחד בחודשי החגים, מכיוון שחגי ישראל, עם המצוות המיוחדות ואיסורי המלאכה שבהם, נקבעים על פי התאריך העברי].

מקור 1 משנה תורה להרמב"ם, הלכות קידוש החודש, פרק א', הלכות ג', ה', ו', פרק ב', הלכות ז', ח'

הַלְכָנָה נִסְתַּרְת בְּכָל חֹדֶשׁ וְאֵינָה נִרְאִית כְּמוֹ שְׁנֵי יָמִים אוֹ פָחוֹת אוֹ יוֹתֵר מֵעֵט. כְּמוֹ יוֹם אֶחָד קֵדֶם שֶׁתִּדְבֹּק בְּשִׁמְשׁ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ, וְכְמוֹ יוֹם אֶחָד אַחֵר שֶׁתִּדְבֹּק בְּשִׁמְשׁ וְתִרְאֶה בְּמַעֲרֵב בְּעָרֵב. וּבְלֵיל שֶׁתִּרְאֶה בְּמַעֲרֵב אַחֵר שֶׁנִּסְתַּרְהוּ הוּא תְּחִלַּת הַחֹדֶשׁ וּמוֹנִין מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם. וְאִם יִרְאֶה הַיָּרֵחַ לַיִל שְׁלֹשִׁים – יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ.

לתלמיד
עמ' 3

מי קובע?

אין ראית הירח מסורה לכל אדם, כמו שבת בראשית שכל אחד מונה ששה ושוכת בשביעי. אלא לבית דין הדבר מסור עד שיקדשוהו בית דין ויקבעו אותו היום ראש חודש הוא שיהיה ראש חודש. שנאמר "החודש הזה לכם" עדות זו תהיה מסורה לכם

לתלמיד
עמ' 3

4. ראה בארוכה תו"ש בא (כרך יג) פ"ג. וש"נ.
5. ר"ה כד, א (במשנה). רמב"ם הל' קידוש"ח פ"ב ה"ח.

1. ראה מג"א או"ח רסתי"ז.
2. ראה גם תו"מ חע"ג ריש ע' 92. וש"נ.
3. הובא ביסוד עולם ש"ד פ"ו.

מניסוח הפסוק "הזה לכם" למדו חכמינו זיכרונם לברכה, כי האחריות על ציון החודש וקידושו – ציון מולד הירח, ניתנה בידי מנהיגי האומה – הסנהדרין – בית הדין הרבני הגבוה.

במקור לא היה לוח שנה יהודי קבוע. לא הייתה דרך לקבוע באיזה יום בשבוע יחולו החג או בר-המצווה הבאים, כיוון שלא הייתה דרך לקבוע מתי החודש יתחיל. בכל חודש, קבעו חברי הסנהדרין האם החודש היוצא הוא בן עשרים ותשעה או שלושים ימים – בהתחשב בזמן שבו מולד הירח של החודש הבא נראה לראשונה – ואז היו מקדשים את החודש החדש.

חשבונות אסטרונומיים וקבלת העדויות

בית דין מחשבים בחשבונות פדרה שמחשבים האינטגרלים שידעין מקומות הכוכבים ומהלכם וחוקרים ומדקדקים עד שידעו אם אפשר שיראה הירח בזמנו שהוא ליל שלשים או אי אפשר. אם ידעו שאפשר שיראה, יושבין ומצפין לעדים כל היום פלו שהוא יום שלשים. אם באו עדים ודרשום וחקרום פהלכה ונאמנו דבריהם – מקדשין אותו. ואם לא נראה ולא באו עדים, משלימין שלשים ויהיה חדש מעבר.

לתלמיד
עמ' 3

פיצד מקבלין עדות החדש? כל מי שראוי להעיד שראה את הירח בא לבית דין. ובית דין מכניסים אותן פלן למקום אחד ועושין להן סעדות גדולות כדי שיהיו העם רגילין לבוא. וזוג שבא ראשון בודקין אותן ראשון בבדיקות שאמרנו. מכניסין את הגדול ושואלין אותו. נמצאו דבריו מכונים לחשבון מכניסים את חברו. נמצאו דבריהם מכונים עדותן קימת. ושאר כל הזוגות שואלין אותם ראשי דברים. לא שצריכים להם אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש, כדי שיהיו רגילין לבוא.

קידוש החודש על ידי הסנהדרין

תיאור קצר של התהליך לפיו נהגה הסנהדרין בימי קדם לקבוע את תאריך תחילת החודש.

ביום השלושים לחודש, התכנסו חברי הסנהדרין בחצר הגדולה בירושלים הקרויה 'בית יעזק'. עדים שטענו כי ראו את מולד הירח בלילה הקודם, היו מגיעים למסור את עדותם ולהיחקר על ידי חברי הסנהדרין.

חברי הסנהדרין היו כולם בעלי ידע אסטרונומי. הם ידעו בדיוק מתי יופיע הירח החדש והיכן יהיה ניתן לראותו. למרות זאת, קידוש הירח היה תלוי בכך שחרמש הירח החדש יראה בפועל על ידי שני עדים. משמעותה של המילה "הזה", שבפסוק "החודש הזה לכם ראש חודשים", היא: ראית הירח באופן פיזי.

חברי הסנהדרין נהגו לתשאל את העדים על פי סדר הגעתם. הם ידעו את התשובות הנכונות לשאלות, ולכן יכלו לתפוס בקלות טענות שקריות. הם נהגו לשאול: "באיזו צורה ראית את הירח? באיזה צד הוא עמד ביחס לשמש? לאיזה כיוון פנה צדו האפל? באיזה גובה בשמים הוא נראה?"

לאחר שסיימו לחקור את העד הראשון, הכניסו את בן זוגו ושאלו אותו שאלות דומות. אם הדיווחים תאמו זה את זה, עדותם התקבלה.

ההכרזה על קידוש החודש

ואחר כך אחר שתתקיים העדות ראש בית דין אומר "מקדש", וכל העם עונים אחריו "מקדש, מקדש".

לתלמיד
עמ' 4

אותו יום, היום השלושים, הוכרז כראש החודש של החודש החדש. ראש הסנהדרין הכריז "מקדש!", וכולם היו משיבים, "מקדש! מקדש!". כעת נקבע רטרואקטיבית כי בחודש הקודם היו רק עשרים ותשעה ימים.

החודש בן שלוש הימים

מקור 2 תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, דף כ"ד עמוד א'

לתלמיד עמ' 4
ראש בית דין אומר: "מקודש", וכל העם עונים אחריו: "מקודש מקודש" ... אם לא נראה בזמנו – אין מקדשין אותו, שפכר קידשוהו שמים.

אם אף עד לא הגיע ביום השלושים – מפני שהירח עדיין לא 'נולד' או מפני שלא היה ניתן לראותו – היום הבא, היום השלושים ואחד הפך לראש חודש, ובכך רטרואקטיבית הפך החודש הקודם לחודש מלא.

המעבר ללוח קבוע

מקור 3 רמב"ן, ספר הזכות (גיטין, פרק השולח, דף י"ח, עמ' א')

במאה הרביעית לספירה, חזה מראש 'הלל נשיאה' את ביטול הסנהדרין, והבין שעם ישראל לא יוכל להמשיך ולהתבסס על החלטות הסנהדרין מדי חודש. הלל ובית דינו ייסדו את לוח השנה הקבוע בו אנו משתמשים עד היום.

לתלמיד עמ' 4
משנת תר"ע לשטרות, מימי הלל בנו של ר' יהודה הנשיא, בטלה סנהדרין מארץ ישראל ובטלו ממנה, והוא שתקן סדר העבור ומנה שנים וקדש חדשים לדורות.

[הלל נשיאה (הלל הנשיא, בארמית), המכונה גם 'הלל השני' ו'הלל האחרון', היה נשיא הסנהדרין בדור החמישי לאמוראי ארץ ישראל, במאה הרביעית לספירה. הוא חי ופעל בארץ ישראל במקביל לזמנם של אבוי ורבא בבבל, ומעט לאחריהם. הוא היה צאצא למשפחת הנשיאים של רבן גמליאל ורבי יהודה הנשיא, משושלת הלל הזקן].

<< הרבי

קשור לקידוש החודש

לתלמיד עמ' 4
ודוגמת זה נקבע הענין של "שבת מברכים" - שגם בזמן שמצד חושך הגלות אין מקיימים מצות קידוש החודש על פי הראיה, אלא קביעת החדשים היא על פי החשבון שישד הלל, יכריזו בשבת קודש, שהוא "יום הכניסה"⁶ שבו הכל מתכנסים בבית הכנסת⁷ ("בית הכנסת" - גם מלשון כניסה⁸), באיזה יום יחול ראש חודש.

הרבי מסביר שהמנהג בימינו לברך את החודש בכל שבת מברכים, ולהכריז באיזה יום יחול ראש חודש, הוא דוגמת מעמד קידוש החודש שהיה נהוג בתקופת הסנהדרין.

מקור 4 מגן אברהם, אורח חיים, סימן תי"ז

לתלמיד עמ' 4
בשפת שלפני ראש חודש, מברכין החדש... וכתוב בספר יראים דאין זה קדוש בית דין, אלא שמודיעים להעולם מתי ראש חודש. ומכל מקום נהגו לעמוד בשעת אמירת "ראש חודש ביום פלוני" דגמלת קדוש החדש שהיה מצמד.

6. לשון חז"ל – משנה ריש מגילה.
7. ראה שבלי הלקט השלם סק"ע. וראה גם אנציק' תלמודית ערך ברכת החודש
8. ראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 351. וש"נ.
בתחלתו (כרך ד ע' תנא). וש"נ.

ב. שש ברכות או שתיים עשרה?

<< הרבי

ועל פי זה מבאר הרוגצ'ובי⁹ את השינוי שמצינו בין נוסח ברכת החודש לנוסח תפלת מוסף של ראש חודש¹⁰:

לתלמיד
עמ' 5

בברכת החודש, לאחר ההכרזה "ראש חודש שבט ביום החמישי כו'" (בחודש זה, ועל דרך זה בשאר החדשים) - אומרים נוסח "יחדשהו", שבו מברכים את החודש בשש לשונות של ברכה¹¹; מה שאין כן בתפלת מוסף של ראש חודש - אומרים י"ב לשונות של ברכה.

מקור 5 נוסח ברכת החודש

מי ששעשה נסים לאבותינו, וגאל אותם מעבדות לחרות, הוא יגאל אותנו בקרוב, ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, חברים כל ישראל, ונאמר אמן:

לתלמיד
עמ' 5

ראש חדש (פלוגי) ביום (פלוגי) הפא עלינו לטובה:

יחדשהו הקדוש ברוך הוא עלינו, ועל כל עמו בית ישראל, לחיים ולשלום, לששון ולשמחה, לישועה ולנחמה, ונאמר אמן.

מקור 6 נוסח תפילת מוסף לראש חודש

אלהינו ואלהי אבותינו, חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה, לששון ולשמחה, לישועה ולנחמה, לפרנסה ולכלכלה, לחיים טובים ולשלום, למחילת חטא ולסליחת עון (לפי כמה נוסחאות, מוסיפים בשנת העיבור: ולכפרת פשע). כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות, וחקי ראשי חדשים להם קבעת. ברוך אתה ה', מקדש ישראל וראשי חדשים.

לתלמיד
עמ' 5

<< הרבי

שתיים עשרה ברכות כנגד שנים עשר חודשים

ובהקדים, שהטעם לאמירת י"ב לשונות של ברכה הוא כנגד י"ב חדשי השנה [ולכן לפי כמה נוסחאות מוסיפים בשנת העיבור "ולכפרת פשע"¹² - י"ג לשונות של ברכה, גם כנגד חודש העיבור]; ואף שבקשת הברכה עתה היא לחודש זה - הרי בדרך "גלגול" (בדוגמת ענין הגלגול שמצינו בתורה¹³) מבקשים ברכה גם עבור כל שאר החדשים.

לתלמיד
עמ' 5

ועל פי זה צריך ביאור - מדוע אומרים בברכת החודש (בשבת מברכים) רק שש לשונות של ברכה, ולא י"ב לשונות, כבמוסף של ראש חודש?

9. מכתבי תורה מכתב סג - נעתק בצפ"נ כללי התורה והמצוות ח"א כלל קד.

10. א"ר ופמ"ג או"ח סתכ"ג. וראה גם ת"מ חע"א ס"ע 172. וש"נ.

11. ראה אנציק' תלמודית ערך גלגול שבועה (כרך ו' ע' לו ואילך). וש"נ.

12. ראה גם התועדויות תש"ג ח"ב ע' 315 הערה 83.

13. ראה גם ת"מ חפ"א ע' 299. וש"נ.

ומבאר הרוגצ'ובי בטעם החילוק:

תפלת מוסף של ראש חודש - ענינה תפלה ובקשה על החודש, וכיון שכל החדשים זקוקים לתפלה - אומרים בה כל י"ב לשונות של ברכה, כנגד י"ב החדשים.

מה שאין כן ברכת החודש בשבת מברכים - היא זכר לקידוש החודש, והרי לא הוצרכו לקידוש החודש על ידי בית דין אלא כשקבעו ראש חודש "בזמנו" (דהיינו כשהחודש הקודם הוא חסר, בן כ"ט יום), שאז יש צורך בפעולת הבית דין, שיקבעו שראש חודש חל ביום ל' ולא ביום ל"א; מה שאין כן כאשר קובעים ראש חדש ביום ל"א - "אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו שמים"¹⁴ (שהרי ראש חודש אינו יכול לחול אלא ביום ל' או ל"א, ולא אחר כך).

ומאחר שסדר החדשים ב"שנה כסדרה" הוא אחד מלא ואחד חסר - נמצא שישנם ששה חדשים חסרים, שבהם הוצרכו לקידוש החודש על ידי בית דין; ולכן אומרים בברכת החודש (בשבת מברכים), שהיא זכר לקידוש החודש, רק ששה לשונות של ברכה.

שיחה זו נאמרה בשבת מברכים חודש שבט ה'תשל"ז. לאחר שהרבי הסביר את משמעות ברכת החודש באופן כללי, המשיך לבאר את משמעות ראש חודש שבט - החודש אותו בירכו באותה שבת:

14. ר"ה כד, א (במשנה). רמב"ם הל' קידוש פ"ב ה"ח.

ג. מתי אפשר לתת מוסר?

דרשת המוסר של משה רבינו

בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ושבעות ספורים לפני פטירתו, פתח משה בדרשה ארוכה בה נתן לבני ישראל מוסר. הוא הזכיר להם את ההיסטוריה שלהם, את הניסים הגדולים שעשה להם הקב"ה, ואיך שחטאו לפניו שוב ושוב. דרשה זו החלה בראש חודש שבט.

מקור 7 ספר דברים, פרק א', פסוקים ג'-ה'

וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר עָנָה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם. אַחֲרֵי הִפְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עֹג מֶלֶךְ הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֶשְׂתָּרֶת בְּאֶדְרָעִי. בְּעֵכָב הִיָּדֵן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאֹמְרָם.

לתלמיד
עמ' 7

רש"י

אַחֲרֵי הִפְתּוּ. אָמַר מֹשֶׁה אִם אֲנִי מוֹכִיחָם קִדְּם שִׁיכְנִסוּ לְקִצָּה הָאֶרֶץ, יֹאמְרוּ, "מָה לָּזֶה עָלֵינוּ? מָה הֵיטִיב לָנוּ? אֵינּוּ בָּא אֵלָּא לְקַנְתָּר וְלִמְצָא עָלֵהּ, שְׂאִין בּוֹ כַּח לְהַכְנִיסָנוּ לָאֶרֶץ", לְפִיכָךְ הִמָּתִין עַד שֶׁהִפִּיל סִיחֹן וְעֹג לְפָנֵיהֶם וְהוֹרִישָׁם אֶת אֶרֶץ מוֹאָב וְאַחֲרֵי כֵן הוֹכִיחָן.

<< הרבי

קודם ברכות, אחרי זה מוסר

ביאור תוכן הענין של "דבר משה אל בני ישראל" שנעשה בראש חודש שבט¹⁵:

לתלמיד
עמ' 7

המאורע של "דבר משה אל בני ישראל" היה דוקא "אחרי הכותו את סיחון גו' ואת עוג גו'¹⁶", "המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפנייהם והורישם את ארצם"¹⁷.

והיינו, שבשעה שהוצרך משה רבינו לומר דברי מוסר לישראל - אפילו לאלו שנכשלו בחטא העגל (כפי שפירש רש"י¹⁸ ל"בן חמש למקרא": "ודי זהב - הוכיחן על העגל שעשו כו'") - לא עשה זאת אלא לאחר שהעניק להם ריבוי ברכות:

לכל לראש - כבש עבורם את ארץ סיחון ועוג, ולצורך זה העמיד עצמו בסכנה (כפירוש רש"י¹⁹ שמשה עצמו הוא שנלחם בעוג, ומביא את סיפור הגמרא בברכות²⁰ בנוגע לאופן הריגתו כו'), ולאחרי זה - חילקם בעצמו לבני ישראל, חלק פלוני לבני גד, חלק פלוני לבני ראובן וחלק פלוני לחצי שבט המנשה (כמסופר באריכות רבה בפרשיות שלפני זה²¹).

19. חוקת כא, לד.

20. נד, ב.

21. משות לב, לג ואילך.

15. בהבא לקמן - ראה גם שיחת יום שמוח"ת ה'תשל"ג, סל"ח. סמ"ה.

16. דברים שם, ד.

17. פרש"י עה"פ.

18. שם, א (ד"ה ודי זהב).

מקור 8 תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף נ"ד, עמוד ב' (על פי ביאור ותרגום הרב עדין אבן ישראל)

על האבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל אין מקרא כתוב, אלא מסרת מסורה היא.

לתלמיד
עמ' 7

מספר שפך אמר עוג, "מחנה ישראל כמה הוא? שלוש פרסאות. אלך ואעקר הר בן שלוש פרסאות ואשליך עליהם ואהרגם". הלך ועקר הר בן שלוש פרסאות ושם על ראשו, והביא הקדוש ברוך הוא עליו חגבים ונקבות לקפת ההר, ונפל ההר על צנארו

לתלמיד
עמ' 8

היה עוג רוצה לשלף אותו מעל ראשו, נמשכו שניו לצד זה ולצד זה של ראשו ולא יכול היה לשולפו. וזהו שנאמר, "שני רשעים שברת". וכפי שדורש רבי שמעון בן לקיש. שאמר רבי שמעון בן לקיש, מה משמעות זה שנאמר, "שני רשעים שברת" — אל תקרא "שברת" אלא "שרבכת".

וסוף המעשה: משה כמה היה גבהו? עשר אמות. לקח גרזן בן עשר אמות, קפץ עשר אמות, והכהו בקרסלו והרגו.

<< הרבי

ורק לאחר שעשה לבני ישראל [ולא רק להם, אלא גם לבהמותיהם, שהרי ארץ סיחון ועוג היתה "ארץ מקנה"²²] ריבוי טובות, ואף העמיד עצמו בסכנה עבורם - רק אז אמר להם דברי מוסר על חטא העגל, וגם זאת - רק "ברמז, מפני כבודן של ישראל"²³!

לתלמיד
עמ' 8

באיזה אות ראוי להתחיל את התורה?

והנה, ענינו של משה הוא ענין התורה, כמו שכתוב²⁴ "זכרו תורת משה עבדי", וכמובא במדרש²⁵ "לפי שמסר נפשו עליה נקראת על שמו". ומזה מובן, שהנהגה זו של משה - שבתחילה עשה לישראל טובות, ורק לאחר זה הוכיחם ואמר להם דברי מוסר - מצינו דוגמתה בכללות התורה.

לתלמיד
עמ' 8

והענין בזה:

איתא במדרש²⁶ ובזהר²⁷, שבשעה שביקש הקב"ה לברוא את העולם, באו לפניו כל האותיות, וכל אות ביקשה שבה ייברא העולם, ולכולן אמר הקב"ה שאי אפשר שייברא בהן העולם, עד שבאה אות ביי"ת וברא בה הקב"ה את עולמו ("בראשית ברא גו"²⁸), כיון שאות ביי"ת מורה על ענין הברכה. וכן מצינו²⁹ שהטעם שלא ברא הקב"ה את עולמו באות אל"ף הוא לפי שאל"ף מורה על ענין הקללה.

אלא שלפי זה נשאלת השאלה³⁰: אם התורה כולה פותחת באות ביי"ת ולא באות אל"ף, מאחר שבי"ת מורה על ענין הברכה ואילו אל"ף מורה על ענין הקללה - איך יתכן שהתחלת עשרת הדברות היא דוקא באות אל"ף ("אנכי ה' אלקיך"³¹)?

28. בראשית א, א.

29. זהר ויל"ש שם. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א (קרוי לסופה). תנחומא בראשית ה. ב"ר פ"א, יו"ד. תדבא"ר פל"א (קרוי לסופה). ועוד.

30. ראה גם סה"מ תשי"ג ע' ריב. וש"נ.

31. יתרו כ, ב.

22. שם, ד.

23. פרש"י דברים שם (ד"ה אלה הדברים).

24. מלאכי ג, כב.

25. ראה מכילתא בשלח טו, א. שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ. וראה גם שבת פט, א.

26. אותיות דר"ע בתחלתו. יל"ש ר"פ בראשית.

27. ח"א רה, ב.

קודם "בראשית" ורק לאחר מכן "אנכי"

והביאור בזה:

לתלמיד
עמ' 8

הענין של "אנכי ה' אלקיך" הוא - שלילת הענין של עבודה זרה, כהמשך הכתוב "לא יהיה לך אלקים אחרים גו"³² [ועד שלדעת כמה פוסקים³³ "אנכי ה' אלקיך" ו"לא יהיה לך אלקים אחרים" הם ענין אחד], על דרך הנ"ל בענין דברי המוסר ש"דבר משה אל בני ישראל", שתוכנם - שלילת הענין של "ודי זהב", חטא העגל.

לתלמיד
עמ' 9

ועל זה היא ההוראה מפתחת עשרת הדברות באות אל"ף, לאחר פתיחת כללות התורה באות בי"ת - ללמדנו, שסדר התורה (כידוע³⁴ שהסדר בתורה גם הוא תורה) הוא, שתחלה צ"ל ענין הברכה, ורק לאחר זה יש מקום לענין של "אנכי הוי' אלקיך", שלילת עבודה זרה.

ומאחר שמצינו בכללות התורה סדר זה, שתחילה ישנו ענין הברכה, ורק לאחר זה יש מקום לענין של אות אל"ף - היתה גם הנהגת משה רבינו באופן זה, שתחילה עשה לישראל טובות, והעמיד עצמו בסכנה עבורם, ורק לאחר זה אמר להם דברי מוסר ("ברמז, מפני כבודן של ישראל").

משה רבינו למד את הסוד הזה מבורא העולם בכבודו ובעצמו. כשם שאלוקים התחיל את התורה באות ב' - ברכה, ורק אחרי זה העניק להם את עשרת הדברות - המתחילים באות א' - בהם הזהיר אותם על שלילת עבודה זרה, כך גם משה: ראשית נתן להם ברכות, לחם את מלחמותיהם והוריש להם את הארץ, ורק לאחר מכן דיבר עמם מוסר.

על פי הנ"ל, שענינו של משה הוא ענין התורה, והנהגתו בענין "דבר משה אל בני ישראל" מיוסדת על סדר התורה - ניתוסף עוד יותר בהאמור לעיל, שמאחר שבכל אחד ואחד מישראל ישנו ניצוץ ממשה רבינו, הרי גם ההנהגה של "דבר משה אל בני ישראל" היא הוראה הנוגעת ושייכת לכל אחד ואחד מישראל, ולא רק ליחידי סגולה.

והכוונה בזה בפשטות - שהנהגת כל אחד ואחד מישראל צריכה להיות באופן שלכל לראש מברך הוא את כל בני ישראל הנמצאים בסביבתו,

ועל ידי זה פועל שגם הקב"ה יברך את בני ישראל, החל מהמברך עצמו, כמו שכתוב³⁵ "ואברכה מברכך", שזוכה לברכתו של הקב"ה להצלחה בכל עניניו ובכל מעשי ידיו, ואזי זוכה גם להצלחה זו - שכאשר אומר דברי מוסר ("ברמז") לזולתו, הרי הוא פועל עליו ומגלה את ניצוץ משה שבו, שיבוא לידי גילוי, ויקויים בו "לבלתי³⁶ ידח ממנו נדח"³⁷.

משיחת שבת פרשת שמות
מברכים החודש שבט, ה'תשל"ז
הנחה בלתי מוגה

32. שם, ג.
33. ראה סה"מ תש"ח ע' 203 הערה ד. וש"נ.
34. ראה פסחים ו, ב. של"ה חלק תושבע"פ כלל לשונות בתחלתו (תב, ב).
35. לך לך יב, יג.
36. שמואל-ב יד, יד.
37. חסר קצת (המור"ל).

נקודות מפתח

לתלמיד
עמ' 10

- קביעת ראש חודש היתה נעשית באמצעות הסנהדרין, על פי עדים שראו את הפצעת הירח החדש. לאחר קבלת העדות, היה בית הדין מכריז "מקודש", ואז היה מתחיל החודש הבא.
- כאשר לא באו עדים שראו את הפצעת הירח, החודש שעבר נקבע רטרואקטיבית כמלא (30 יום), והחודש החדש יהיה ביום ה-31 מתחילת החודש הראשון, אוטומטית.
- בשלב מסוים נקבע לוח לפי החישובים האסטרונומיים שלא תלוי בראיית הירח, ולפיו אנו נוהגים עד היום.
- ב'שבת מברכים' אנו אומרים את ברכת החודש, בכדי להודיע לציבור מתי ראש חודש, וכן כזכר לקידוש החודש על ידי בית דין, בזמן הסנהדרין.
- בברכת החודש שתוקנה כזכר לקידוש החודש על ידי הסנהדרין נאמרים שישה לשונות של ברכות. משום שהסנהדרין היו מקדשים רק שישה חודשים בשנה. בתפילת מוסף של ראש חודש אנו מתפללים שיהיה חודש מוצלח, ולכן אנו אומרים שתיים עשרה לשונות של ברכה כנגד כל חודשי השנה (הסבר הרוג'ובר).
- לפני פטירתו משה מעביר מוסר לבני ישראל על חטא העגל, אך קודם לכן, הוא השפיע עליהם ברכות וניצח בשבילם מלחמות.
- משה למד את ההנהגה הזאת מהתורה. המדרש אומר שהתורה נפתחת באות ב' שמרמזת על 'ברכה', ולא באות א' שמרמזת על קללה. מדוע אם כן, עשרת הדברות נפתחים באות א'? ההסבר: לאחר שפותחים את התורה עם ברכה, אפשר אחר כך לפתוח את עשרת הדברות שבאים לשלול עבודה זרה.
- עלינו להתנהג באופן שקודם כל נקרין אהבה ונברך את האנשים סביבנו, וזה ימשיך עלינו את ברכותיו של ה', ואז גם כן נצטרך לומר 'מוסר' (ו'ברמז') הדבר יתקבל בצורה טובה ויפעל את פעולתו.

ציצה לדרך

בטרם נעביר ביקורת על הזולת, עלינו קודם לעשות משהו בשבילנו. כשנפעל מתוך גישה חיובית, ניצור סביבנו אווירה טובה ונעימה שתהווה חממה לביקורת בונה וחיובית.